

EVANGELIUM SVOBODY

Ernst KÄSEMANN

ruiny

VYDANO BEZ SOUHLASU AUTORA
NAKLAD 80 VÝTISKŮ
VYDALO NAKLADATELSTVÍ RUINY

90

E. Käsemann je dnes jedním z nejvýznamnějších představitelů kritické novozákonní teologie a jako řada dalších vyšel ze školy Rudolfa Bultmanna.

Zakladatel této velmi výrazné školy, bez níž si nelze moderní teologii vůbec představit, vystoupil v době, kdy historická kritika ukázala, že evangelia - prakticky jediný pramen o Ježíši z Nazareta - nemůžeme považovat za objektivní zprávu o jeho životě a činnosti. Tím byl do značné míry otřesen základ tradiční křesťanské teologie. Někteří teologové se snažili oponovat kritice a "zachránovat, co se dá". Bultmann právě naopak: přijímá a ještě prohlubuje nejpřísnější historickou kritiku a stává se jedním z tvůrců nové metody literární textové kritiky /tzv. Formgeschichte/, která ukázala, že evangelia nejsou ani literárně jednotnými texty, ale mají celou řadu vrstev. Svou teologii však staví - v navázání na Luthera a zejména Kierkegaarda - na analýze lidské a křesťanské existence. Vyprávění evangelií používají jazyka své doby - mýtu. Objektívují a historizují skutečnosti, které dnes nazýváme existenciálními. Tak vyprávění evangelií o zmrtvýchvstání Ježíšově promítá do historické roviny existenciální zkušenost setkání věřícího člověka s Ježíšem, který ho oslovuje. Základem teologie tedy nemůže být "historický" Ježíš, ale jen Ježíš, viděný očima víry. Proto lze pravý smysl evangelií pochopit jen tehdy, když se převede do dnešního myšlenkového světa. Při této "demytologizaci" Bultmann hodně používá Heideggerovy analýzy existence.

Téměř všichni Bultmannovi žáci jsou vůči svému učiteli velmi kritičtí. Vytýkají mu, že jeho teologie vede k individualistickému pojetí křesťanství a vůbec nerespektuje jeho dějinný rozměr. S jejich učitelem je však spojuje radikální kritičnost, snaha zprostředkovat skutečný smysl novozákonních knih a přetlumočit ho do současných kategorií, a konečně zvláštní důraz na "budoucnostní" orientaci Ježíšova učení. Na tomto dalším vývoji Bultmannovy školy, zvláště na novém pochopení významu historické postavy Ježíšovy, má veliký podíl právě Käsemann.

V Käsemannově rozsáhlém vědeckém díle má knížka *Der Ruf der Freiheit* zcela zvláštní místo. Vznikla v době autorovy nemoci jako příležitostná polemická odpověď takzvanému hnutí "Žádné nové evangelium", které se považuje za pokračovatele protinacistického hnutí v evangelické církvi *Bekennende Kirche* a které v posledních letech vyhlásilo boj všem pokusům o moderní pochopení evangelia, v první řadě Bultmannově škole a jejímu programu. Ve středu pozornosti tohoto hnutí se přirozeně ocitl zejména Käsemann, jeden z iniciátorů soustavného odporu proti Hitlerovi v řadách evangelické církve a později, spolu s jinými žáky Bultmannovými, jeden z předních mužů *Bekennende Kirche*. Paradoxní skutečnost, že někdejší spolubojovníci organizují velkorysou kampaň za "záchranu víry", ohrožené podle nich zejména moderní kritickou exegezí, ukázala, jak pochybná a povrchní byla jednota *Bekennende Kirche*. Se značnou dávkou ironie a místy i s určitou hořkostí se Käsemann ohrazuje proti nehorázným útokům a v neobyčejně sevřené formě vysvětluje své základní stanovisko. Ukazuje, jak sama myšlenka této kampaně je v rozporu s tím, co přinesl Ježíš z Nazareta. A protože v celém sporu jde o ty nejzákladnější otázky lidské a křesťanské existence, vznikla knížka o moderní

teologické literatuře skoro ojedinělá. Je napsána bez "těžké výbroje" vědecké mluvy a poznámkového aparátu, ale tím bezprostředněji vyvolává a naznačuje to nejvlastnější, o co každé pravé teologii jde.

Následující historku mi vyprávěli v Amsterdamu po velké povodni, která postihla Holandsko v roce 1953. Odehrává se v jedné z těch obcí, které se nejpřísněji drží božích příkázání včetně svěcení sabatu. Obec je tak ohrožena vlnami a větrem, že je právě v soboru nutno zesílit hráze, jinak hrozí katastrofa. Policie to oznámí místnímu faráři a ten se dostane do konfliktu sám se sebou. Smí povolat svěřenou obec k nutné práci, když to znesvětil sobotu? Ale smí ji zase vydat záhubě jen proto, aby sabat dodržel? Pod břemenem osobní odpovědnosti podlehne a svolá si církevní představenstvo na poradu, aby rozhodlo. Debata se rozvíjí podle očekávání: Žijeme, abychom plnili vůli boží? Všemohoucí může vždycky zázračně zkrotit i vlny a bouři. Naše povinnost je poslouchat - k životu i k smrti. Farář, možná proti svému přesvědčení, zkusí ještě poslední: A neporušil i sám Ježíš příkaz o sobotě, neprohlásil, že člověk je pánem soboty a ne sobota pánem člověka? Na to se zvedne úctyhodný stařec a praví: Pane faráři, vždycky mne to trápilo, ale neodvážil jsem se to otevřeně vyslovit. Teď to musím říci. Vždycky jsem měl pocit, že náš Pán Ježíš byl trochu liberální.

Nevím, je-li ta příhoda dobře vymyšlena anebo se opravdu stala. To vědí historikové mnohem vzácněji, než si ostatní lidé a často oni sami myslí. Ta příhoda však v každém případě dokonale klade otázku, na kterou musí každý křesťan a každá církev nevyhnutelně odpovědět - i když je banálně formulována a dokonce možná banální je: byl Ježíš liberální? Na tuto otázku existuje jen ano nebo ne. Nepoložit si ji, obejít ji nějakým trikem nebo odpovědět na ni dvojznačně znamená zapřít skutečného Ježíše. Ať se jí křesťané a církve osobně vyhýbají jak chtějí, věcně jí nikdy uniknout nemohou. Evangelia nenechávají totiž nikoho na pochybách, že Ježíš, měřeno míněním jeho zbožného okolí, skutečně liberální byl a mimo jiné - snad dokonce hlavně proto přišel na kříž. Nejkritičtější historie zde stojí na pevném základě. Pokud jsou věda a evangelium vůbec někde zajedno, je to na tomto místě. Jde tedy o něco, co vzácně patří do okruhu oněch skutečností spásy, kterými se dnes každý ohání. Tuto jednoznačně zjistitelnou "skutečnost" není radno nijak přistříhovat, nechceme-li, aby všechny ostatní začaly být podezřelé. Je-li historie Ježíšova vůbec teologicky relevantní, nelze toto "faktum" obcházet. Jinak je i všechno ostatní ohroženo nebo přinejmenším zbaveno konkrétního vztahu k Ježíšovu životu, takže ztrácí svoji srozumitelnost. Byl Ježíš liberální? Podle všech dnes obecně uznávaných měřítek konzervativní i kritické teologie i zbožné obce věřících závisí pravda a spása následování Ježíšova, pravá a falešná víra právě na odpovědi na tuto otázku. To je jistě velmi ošemetná věc a v této souvislosti člověk možná nejlépe pochopí platnost Ježíšova výroku - bohužel, nebo přesněji z pochopitelných důvodů, dochovaného jen apokryfně: "Kdo je mi blízko, je blízko ohni. Ale kdo je ode mne daleko, je daleko od království." Není totiž možno přehlédnout a zamlčet, že "liberální" Ježíš nepohoršoval jen své ortodox-

mí soukmenovce, ale už i své první učedníky, a že celé církevní dějiny až po naše dny obřezají toto pohoršení nad svéráznou svobodou Ježíšovou. O jeho zázracích a zmrtvýchvstání lze pochybovat, ale jeho liberálnost byla vždycky trnem v oku všem pobožným, a většinou jen pro sektáře základem víry a radosti.

Že Ježíš spojoval zbožnost s láskou ke svobodě, s liberálností, je tedy mimo jakoukoliv pochybnost. Zato dějiny jeho církve ukazují málo pochopení pro toto spojení a neustálé obavy z liberálnosti, někdy dokonce přímý odpor proti ní. Naukovým výrazem této nedůvěry je doketismus, slavnostně odsouzený koncilem chalcedonským, který se však přesto znovu a znovu dostává ke slovu zejména v církevní praxi. Tato nauka, která tvrdí, že Ježíš byl skutečně Bohem, ale jen zdánlivě člověkem, však okamžitě mění víru v pověru a církev, která se jí řídí, obrací v pravý opak toho, čím by měla být - řečeno jazykem Nového zákona v církvi Antikristovu.

Abych teď předešel podezření, že nehorázně přeháním a vyvolávám duchy, ptám se ještě zřetelněji: smí se ještě nazývat křesťanskou taková církev či takové vyznání, které neumožňuje zbožným být liberální a popírá, že by liberál mohl být zbožný? Je křesťanem ten, kdo odděluje, co bylo pohromadě u jeho Pána? Nepatří tyto otázky k takovému promítnutí chalcedonského vyznání víry, které vychází z Nového zákona? Že se formulace "pravý Bůh a pravý člověk" zdánlivě redukuje na formulaci "zároveň zbožný i liberální" může znít sekularisticky či dokonce rouhavě. Ale není naopak ve skutečnosti rouháním, když se o této poslední formulaci vůbec neuvažuje, když se nevysvětluje, když se neuznává její teologická oprávněnost a christologická relevance, když se formule "pravý Bůh a pravý člověk" prohlašuje za nepodložitelné tajemství, jímž každé chápání končí a nutně nastupuje pouhé přijímání? Není rouhání, když se takto popírá Ježíšova svéráznost, svrchovanost a lidskost? Chalcedonské vyznání nelze ovšem redukovat na tuto formulaci. Tvrdím jen to, že se bez ní nelze při správné interpretaci obejít, protože jmenuje rozhodující rys osoby Ježíšovy a celé chalcedonské vyznání se všemi dogmatickými výpověďmi o Bohočlověku nemá pro Ježíšova učedníka vůbec žádný význam, pokud nenechá prostor pro tento rozhodující rys.

V čem se tedy Ježíš rozhodujícím způsobem liší od židovského a brzy nato nastupujícího církevního skrupulantství? Nápadný je především jiný vztah ke Starému zákonu a rabínské tradici výkladu, která měla jako právoplatná interpretace Písma v židovství stejně závaznou autoritu jako Zjevení samo ... Dokonce i pro Qumrán, který se honosil dary Ducha a kde se z jeho vnuknutí Písmo vykládalo velmi svérázně, je slovo, kterým začínají antiteze horské řeči, něčím neslýchaným: "Co bylo řečeno starým ..." - rozuměj Zákon Mojžíšův. Když Ježíš tento Zákon stupňuje a koriguje, staví se nejen na roven Mojžíšovi - což samo už bylo pro zbožné současníky nesnesitelné - ale nad něj a nad Písmo. Trvám pevně na svém přesvědčení, že v uších současníků to mohlo znamenat jen rouhání nebo mesianský nárok a v každém případě vylučovalo ze svazku ostatních zbožných.

Teologicky stále významné je pro nás i to, že ho evangelia mohla líčit také jako židovského učitele moudrosti, který operuje rozumovými argumenty. Ježíšovi totiž šlo o pochopení, ne o slepé podrobení se Zákonu. Proto mluvil jasně tam, kde dnes slyšíme banality a orákula, za něž se někteří opovažují činit odpovědným Duchu svatého. Pohoršení nebudil tím, že by před lidský rozum stavěl neproniknutelná tajemství, jak se nám často nesmyslně namlouvá, ale tím, že svědčil o Bohu, který neodpovídá našim představám a přáním, který láme naší vůli a i rozum potud, pokud je ovlivněn touto bezbožnou vůlí, shánějící se po svých modlách. Svobodný Ježíš budí pohoršení tím, že je až příliš srozumitelný, kdežto oblast nesrozumitelného a tajemného přitahuje tím, že umožňuje dvojznačnosti, libovůli, spekulace, ale nikdy pravé pohoršení a dokonce už ne svobodnou a radostnou jistotu.

Srozumitelně a jasně mluví Ježíš o vůli boží. Odmítá každý pokus osamostatnit povinnosti vůči Bohu od povinností vůči lidem. Odmítá takový kult, který zbavuje závazků k lidem, odmítá takový výklad Písma, který nakonec zbavuje odpovědnosti. Bůh nikdy nepřestává být stvořitelem, nikdo z lidí nepřestává být jeho stvořením a tedy nic, co se staví proti lidem, se nemůže líbit Bohu.

Stvořitel, kterého lze obrátit proti stvoření, je falešný bůh a falešní bohové dělají i zbožné lidi nelidskými, jak to na stu a tisíci stránkách dokazují dějiny církve.

Tak se zde dostává ke slovu jakési náboženské osvícenství. Každý, kdo vyjímá Boha z hlubin neproniknutelných tajemství, alespon pokud jde o vztah náboženství a mravnosti, kultu a všedního dne, Písma a lásky k bližnímu, je prostě osvícenec, ať se to zbožným lidem líbí nebo ne. Dává přinejmenším v těchto věcech víru a rozum dohromady - i když se hned nato zaše rozejdou. Nepatří k jedinečnosti Ježíšově i nárok na přiznání této hodnosti? Byl Ježíš liberální? Vyšli jsme z toho, že prolomil teologii a zbožnost svých současníků, na místo Mojžíšova Zákona postavil zaslíbení boží a lásku, na místo židovské tradice své nadání Duchem, na místo kasuistiky jasný náhled do vůle boží, na místo skutků zbožnosti milost, a že se dokonce nestyděl užívat rozumu a odvolávat se k němu - a řekli jsme, že liberální byl. Že umožnil a vyžadoval solidární lidskost, to dokazuje ještě zřetelněji. Protože to však nedělal ve jménu nějakého humánního ideálu, nýbrž spojoval s příchodem božího království na zemi, protože věděl, že toto všechno přijal a předal ve znamení přicházejícího království, protože svým životem i smrtí, svým poselstvím i svými činy uskutečňoval první přikázání Desatera - všechny tyto okolnosti nás v závěru vedou k tomu, abychom slovo "liberální" teologicky prohloubili a upřesnili. Ježíš byl liberální jinak než všichni ostatní, jedinečně, v tom, že žil a zemřel, jednal a mluvil ve svobodě dítěte božího. Svoboda smířených, ztracených a znovu povolovaných dětí božích - to je jeho zjevení, jeho sláva, jeho dar a jeho požadavek. Počínaje jím a skrze něho je tato svoboda dětí božích pravou signaturou evangelia a rozhodujícím kritériem všeho, co se nazývá křesťanské - a přirozeně naopak i kritériem

všeho nekřesťanského, co se církevně, konfesionalně, nábožensky a teologicky maskuje.

To, co Ježíš od svých učedníků vyžaduje, je ve vší prostotě a jasnosti nesmírně obtížné. Proto jsou už samy počátky jeho církve neustálým zápasem s jednostrannými a zmrzačenými výklady jeho poselství, které v samé podstatě vždy nějak narušují úplnost a celistvost té svobody, v níž žil a kterou přinesl Ježíš. Zhruba řečeno, podrývají vždy jeden ze dvou základních kamenů, na nichž tato svoboda stojí: lásku a poslušnost.

Nic neklade větší nároky než láska. Chce nás celé sama pro sebe, a tak se v ní splňuje první přikázání. Poslušnost znamená především učit se vždy znovu a nově slyšet: "Já jsem Pán, tvůj Bůh!" To ovšem nelze slyšet, aniž bychom zároveň navníмали i volání žárlivého Boha, který své stvoření a svoji čest nenechá nikomu jinému: "Nebudeš mítí žádné bohy mimo mne!" To je naše posvěcení, že náležíme jednomu a nikomu jinému. Máme co dělat s mnoha lidmi, a ta k se neustále setkáváme s modlami tohoto světa, totiž s tím, na čem lidé lpějí svým srdcem a na co spoléhají ve své nouzi. Pavel sdílí názor své doby, že svět je určován svými modlami a polidštění člověka začíná teprve tehdy, když se s těmito modlami může střetávat nezaujatě a se vzdorem, protože se ho už hluboce netýkají. Zůstávají skutečností, ale nejsou již pravdou jeho života; ta je mu nyní dána v jeho Pánu. Všechno, co křesťan dělá a trpí, je vpořledku jen toto: nebát se jiných bohů a nemilovat je. To, co činí učedníka učedníkem, stojí a padá s bojem proti modlám, ať se vede jednou klidně a s chladnou přátelskostí, jednou s hněvem a posměchem, tu s převahou a jindy zase v utrpení a umírání. Křesťan nikdy nesmí své srdce bez omezení upnout na nic na světě a na nikoho z lidí.

Ještě víc než vůči všem ostatním mocnostem to platí vůči nám samým. Ostatní bohové jsou ve skutečnosti vždy objektivacemi našich tužeb a úzkostí, toho, co nám působí potěšení, a naší svévolnosti. Rodí se v našem srdci a odtud, z člověka, který je vytváří, se zmocnují napřed jeho samotného a pak celé země. To, co určuje naše srdce, se vždy uplatňuje i navenek, osamostatňuje se, nabývá vlivu nad okolím, nakonec zotročuje nás právě tak jako ostatní, a tak se zvenčí vrací a obrací proti nám. Tak vznikají velké posedlosti světa z lidských iluzí, kterých se pak už nelze zbavit, které jsou pozvolna silnější než my, naše společnost, než snažení národů. Proto začíná Kristovo vítězství naším srdcem. Posedlosti, které nás obklopují, tím sice ještě odstraněny nejsou. Ale tam, kde se kletba zlomí v jediném srdci, začíná se rozsvětlovat dál ve větších a větších kruzích. Obec věřících, která si zaslouží tento název, to je hlouček lidí, v němž boží láska zlomila kletbu démonů a cizích bohů a odkud se prosazuje dál do světa. Kde je skutečná obec, tam je svět v určitém okruhu zbaven démonů a tam začíná Bůh kralovat svému stvoření novým způsobem. Toto kralování však začíná vždy v jednotlivých srdcích - i když, stejně jako posedlost, jednotlivým srdcem nekončí. Ani ono nechce jen duše, ale svět, protože jinak by Bůh nebyl Bohem. Vytváří si dokonce své instituce, protože bez institucí nemůže člověk žít ani jako partyzán. Může se vyjadřovat

ve vyznáních, protože Bůh nás nestvořil všechny stejné a jen různé s různým se může doplňovat, jen různé různému může pomáhat. A konečně míří k ekumenické jednotě, protože nad mnohými a různými zůstává tentýž jediný Pán.

přeložil - Jan Sokol

z knihy „Der Ruf der Freiheit“